

ПРОБЛЕМА ВИКОРИСТАННЯ ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ У ФІЗИЧНОМУ ВИХОВАННІ ДІТЕЙ ДРУГОГО-ТРЕТЬОГО РОКУ ЖИТТЯ

У статті проаналізовано наукові дослідження з питань упровадження особистісно орієнтованого підходу у фізичному вихованні дітей, визначено особливості роботи педагога з дітьми раннього віку на засадах особистісно орієнтованого підходу.

Ключові слова: особистісно орієнтований підхід, особистісно орієнтована технологія фізичного виховання, фізичний розвиток, діти другого-третього року життя.

Постановка проблеми. Останніми роками в Україні актуалізувалася особистісно орієнтована модель дошкільної освіти, з'являється розуміння того, що знання, уміння й навички виступають засобами, а не метою розвитку дитини. Реалізація прогресивних тенденцій у розвитку дошкільної освіти в нашій країні пов'язується з переосмисленням традиційних функцій педагогічної діяльності, активним запровадженням у практику діяльності дошкільних навчальних закладів рефлексивно-гуманістичної моделі, а саме: відмовою від "штампування" пересічної особистості, надання їй готових нормативів і рецептів для засвоєння й відтворення; сприйняттям дошкільного закладу як інституту соціалізації, відповідального за оволодіння дитиною основами "науки життя"; зміною орієнтації з діагностики відбору, селекції особистостей за кількісними показниками на користь визначення зони найближчого розвитку кожної дитини; створенням умов для культивування творчої активності дитини як активного суб'єкта життєдіяльності; формуванням гендерної культури з дитинства.

Аналіз наукових досліджень з питання впровадження особистісно орієнтованого підходу у фізичному вихованні дітей показав, що названа проблема досліджувалась на прикладі контингенту дітей шкільного віку (Л.Л. Головіна, О.Д. Дубогай, С.П. Євсєєв, О.О. Зайчиков, А.Г. Комков, Ю.А.Копилов, Л.М. Кесаревська, С.О. Моїсєєв, І.Н. Стоян, Н.О. Фролова, М.Е. Шадзевська, О.М. Шелков, В.С.Якимович та ін.). Питання особистісно орієнтованого фізичного виховання дітей дошкільного віку не знайшли достатнього відображення в науковій літературі, хоча Базова програма розвитку дитини дошкільного віку "Я у Світі" проголошує важливість реалізації педагогом індивідуального підходу до розвитку, виховання й навчання дошкільника, орієнтує освітян на обов'язкове врахування індивідуальної історії життя кожної конкретної дитини та її індивідуальних особливостей [2].

Мета статті – проаналізувати наукові дослідження з питань упровадження особистісно орієнтованого підходу у фізичному вихованні дітей; порівняти особистісно орієнтовані та традиційну технології фізичного виховання; визначити особливості роботи педагога з фізичного виховання дітей раннього віку на засадах особистісно орієнтованого підходу.

Аналіз досліджень та публікацій. Особистісно орієнтований підхід – це синтезована дефініція, яка складається з понять "особистісне" та "зорієнтоване". "Особистісний – що стосується когось-небудь як особистості, індивідуальності, пов'язаний з виявом особистісних, індивідуальних рис, особливостей" [3,с.685]. "Особистісний підхід передбачає допомогу вихованцю в усвідомленні себе особистістю, у виявленні, розкритті його можливостей, становленні самосвідомості та самоутвердження" [10,с.168]. Орієнтація (від лат. – *origens* – схід) означає визначення положення, сукупність дій, спрямованих на що-небудь або когось-небудь, "здатність суб'єкта дії" [10, с.165]. Отже, особистісно орієнтоване – це сходження до особистості, спрямування до її цінностей, її унікального та неповторного "Я".

Інструментом для реалізації особистісно орієнтованого підходу є особистісно орієнтовані педагогічні технології. Особистісно орієнтовані педагогічні технології ставлять у центр усієї освітньої системи особистість дитини, забезпечення комфортних та безпечних умов її розвитку, реалізацію її природних потенціалів. Особистісно орієнтовані технології характерні антропоцентричністю, тобто критерієм оцінки педагогічних дій, програмового змісту навчання є людина. Це передусім гуманістичні технології, які через поняття "гуманізація" утверджують головне завдання виховної системи сім'ї та дошкільного закладу: послідовну орієнтацію на особистість дитини, на формування її індивідуальності, творчих можливостей і здібностей, духовних потреб та інтересів, реальних оптимістичних життєвих планів, готовності свідомо вибирати ці плани, здатність відповідно до гуманістичних традицій соціального досвіду будувати навколишній світ і себе, зазначає Т.О. Піроженко [8].

Традиційна дошкільна педагогіка всю активність та відповідальність у виборі теми, способу вирішення завдання, змісту діяльності та форм і методів діяльності покладає на дорослого. Це є критерієм, мірою готовності педагога до визначення соціального простору активності для дитини. В особистісно орієнтованому виховному довіді, наголошує Т.О. Піроженко [8], виявляється надзвичайно важливий у розвивальному плані феномен зародження в дитині почуття дорослішання. У традиційному виховному процесі воно гальмується через педагогічну позицію щодо дитини як об'єкта виховного впливу.

О.Д. Дубогай виділяє два напрямки реалізації особистісно орієнтованого фізичного виховання: перший – це переважно соціалізація особистості, яка враховує, у першу чергу, потреби держави і спрямована на максимальну фізичну адаптацію в суспільстві; другий – спрямований на максимальне розкриття особистісних фізичних здібностей і задатків дитини з урахуванням індивідуальних особливостей росту й розвитку, основних інтересів до певних видів спорту й фізичних навантажень, рівень психофізіологічних і рухових можливостей організму [5]. Вказані напрямки логічно вписуються в процес фізичного виховання дитини 2-3 років життя в дошкільному закладі:

перший реалізується через соціалізацію та адаптацію (у тому числі й фізичну) до першого в житті суспільного соціального інституту – дошкільного закладу, другий – через фізичне виховання малюка з урахуванням індивідуальних морфофункціональних особливостей, стану здоров'я, рухового досвіду та рухової активності.

Дослідники (С.П. Євсєєв, О.О. Зайчиков, А.Г. Комков, О.М.Шелков та ін.) трактують сутність особистісно орієнтованого підходу в фізичному вихованні як реалізацію індивідуального підходу до кожної дитини за рахунок найбільш повного врахування індивідуальних особливостей. Такий підхід допомагає їй усвідомити себе особистістю, розкрити свої можливості, стимулює самостановлення, самоствердження та самореалізацію. Тобто розкриття та реалізацію фізичних можливостей можна розглядати як складову становлення особистості. Вони також звертають увагу, що поряд з особистісно орієнтованим підходом слід використовувати диференційований та індивідуальний підходи у фізичному вихованні.

Ученими (О.Д. Дубогай, О.О. Зайчиков, С.П. Євсєєв, А.Г.Комков, Н.О. Фролова, О.М. Шелков, В.С. Якимович) звертається увага на необхідність використання та активізації внутрішніх саморегулювальних механізмів розвитку особистості. У зв'язку з цим В.С. Якимович відмічає, що в особистісно орієнтованій системі фізичного виховання метою є не формування особистості з завданими фізичними властивостями, а створення умов для повноцінного прояву та всебічного розвитку особистісних якостей індивіда. При цьому основним засобом досягнення мети фізичного виховання мають виступати не рухові дії, а особистісно розвивальні ситуації, у яких забезпечується вибір, прийняття та апробація у власному досвіді цінностей фізичної культури [11].

Одним з пріоритетних завдань особистісно орієнтованого підходу у фізичному вихованні, за думкою О.О. Зайчикова, є створення певних педагогічних умов для формування в дитини особистісного ставлення до оточуючого світу, до самої себе, до своєї діяльності [6]. Важливе місце при цьому займає проектування освітнього середовища з метою створення комфортних умов для існування тріади дитина-педагог-батьки, яка буде забезпечувати повноцінний розвиток і саморозвиток усіх її учасників. При цьому ключовим поняттям - вільний самостійний вибір, тобто індивідуальна вибірковість та особистісна активність кожної дитини.

С.П. Євсєєв, А.Г. Комков, О.М.Шелков вважають, що особистісно орієнтовані технології у фізичному вихованні передбачають розподіл дітей на типологічні групи для більш об'єктивного врахування індивідуальних та групових особливостей дітей. Основою для розподілу на групи слугує приналежність до певного психічного чи соматичного типу, а також до найбільш успішного виконання певного виду фізичної активності. Критеріями для такого розподілу за результатами наукових досліджень можуть виступати: стать, медична група, рівень фізичної підготовленості, тип тілобудови, тип нервової системи, психотип, генотип (схильність до певного виду фізичної активності тощо). Тобто реалізація особистісно орієнтованого підходу пов'язана з необхідністю визначення індивідуальних та групових особливостей і можливостей дітей, вибором адекватних тренувальних режимів, регулярним анкетуванням і тестуванням важливих характеристик психофізичного стану та соціального благополуччя [9]. Але, на наш погляд, критерії, які виділяють названі автори, стосуються саме реалізації принципів індивідуального та диференційованого підходів і не повною мірою розкривають саме особистісний розвиток дитини.

Розглянемо порівняльну характеристику особистісно орієнтованих та традиційної технології фізичного виховання (табл. 1).

Таблиця 1

Порівняльна характеристика особистісно орієнтованих та традиційної технології фізичного виховання

Функції	Реалізація в особистісно орієнтованій технології	Реалізація в традиційній технології
Оздоровча	Пріоритети ставляться на досягненні надійності здоров'я через досягнення оптимальної фізичної активності, використанні здоров'яформувальних технологій	Пріоритети ставляться на формуванні рухових умінь і навичок
Освітня	Формування свідомого ставлення до свого здоров'я, мотивації до систематичних занять фізичною культурою, міцних рухових умінь і навичок	Формування знань з основ фізичної культури, базового рівня рухових умінь і навичок
Розвивальна	Розвиток рухових і особистісних якостей	Розвиток рухових якостей
Індивідуалізована	Запровадження індивідуальних програм фізичного розвитку поряд з використанням групових форм організації фізичного виховання	Індивідуальний підхід з урахуванням стану здоров'я, рівня рухової підготовленості, рухової активності в групових формах організації фізичного виховання
Оцінювальна	Оцінювання здійснюється на основі персонального вдосконалення, без порівняння з однолітками та без урахування вікових норм; стандартні тести фізичної підготовленості використовуються для розуміння компонентів оздоровчої фізичної активності та визначення індивідуальних цілей подальшого розвитку	Використання тестів для визначення рівнів фізичної підготовленості
Творча	Отримання задоволення від можливості вільного самостійного вибору фізичних вправ	Жорстка регламентація в запланованих педагогом видах рухової діяльності

Аналіз науково-методичної літератури показує, що більшість проведених досліджень з впровадження особистісно орієнтованого підходу у фізичне виховання присвячено шкільному віку. Винятком є дослідження О.В. Багінської [1], у якому розглядаються питання особистісно орієнтованого навчання руховим діям дітей 5-6 років в умовах дошкільного навчального закладу.

Авторка доводить доцільність здійснення особистісно орієнтованого навчання рухових дій на основі врахування індивідуально-типологічних особливостей нервової системи дітей старшого дошкільного віку через диференціацію на три типологічні групи, доповнюючи, таким чином, існуючу традиційну диференціацію педагогічних впливів за рівнем фізичного та рухового розвитку.

На нашу думку, упровадження особистісно орієнтованого підходу необхідне саме з раннього віку, тому в центрі уваги фізичного виховання дітей 2-3 років життя має бути також і розвиток особистості. З народження та протягом усього раннього дитинства провідну роль у розвитку малюка відіграє увага дорослого до її особистості, врахування специфіки психологічного віку дитини, можливість в індивідуальних та спільних з дорослим заняттях здійснювати різні види вільної діяльності. Особистісно орієнтований підхід у ранньому віці вимагає виконання особливих вимог до організації педагогічного процесу, який має ґрунтуватися на знаннях про психофізіологічні особливості розвитку.

Л.М. Галігузова, С.Ю. Мещерякова наголошують, що для роботи з дітьми раннього віку на засадах особистісно орієнтованого підходу вихователю необхідні такі особистісні та професійні якості, як: позитивне прийняття іншої людини, емпатія, емоційність, щирість, знання закономірностей розвитку дітей, уміння спілкуватись та грати з маленькими дітьми. Особистісно орієнтована педагогіка передбачає володіння особливими способами взаємодії дорослих з дітьми: установлення довірливих відносин, емоційна підтримка, організація співробітництва, позитивні способи вирішення конфліктних ситуацій [4].

Як указують Л.М. Галігузова, С.Ю. Мещерякова, у ранньому віці дитина повноцінно засвоює тільки те, що їй цікаве, що існує в контексті спілкування з дорослим та в предметно-практичній діяльності. Критерієм такого засвоєння є не вміння за вимогою дорослого виконувати той чи інший зразок, а самостійне, ініціативне використання його у діях з предметами, іграх, спілкуванні [4]. Дане положення повною мірою відноситься й до рухової діяльності малюків, а отже й до її фізичного виховання.

За даними М.І. Лісної, дорослий та спілкування з ним є одним з вирішальних чинників розвитку особистості та самосвідомості дитини раннього віку. На 2-3-му році життя сприятливий досвід особистісно орієнтованого співробітництва з дорослими стимулює формування таких особистісних якостей, як ініціативність, допитливість, прагнення до самостійності, наполегливість, цілеспрямованість у діяльності [7]. Ми вважаємо, що формування основ фізичних якостей малюків цього віку, як складової їх фізичного виховання, буде сприяти також формуванню названих особистісних якостей, а збагачений руховий досвід дітей - прояву у віці від 2,5 до 3 років такого особистісного новоутворення раннього віку як симптомокомплекс "гордість за досягнення".

Особистісно орієнтована педагогіка передбачає, що кожна дитина має право на реалізацію своєї індивідуальності. Тому педагогічний процес має бути максимально повно узгоджений з власними намірами дитини, а педагогу потрібно уважно спостерігати за особистісним ростом і розвитком малюків, урахувати їх індивідуальні інтереси, визначати на цій основі мету, шляхи та засоби розвитку кожної дитини. Завдання дорослих у роботі з дітьми раннього віку – створити умови для розкриття потенційних можливостей кожного малюка, формування позитивного самовідчуття, упевненості в собі, ініціативності та допитливості.

Рухові уміння та навички, які формуються на основі використання дорослим ігрового методу та створеного предметного середовища, ми розглядаємо в даному контексті не як мету, а як засіб фізичного розвитку дитини. Така позиція передбачає принципово новий підхід до виховного процесу, який націлений на формування активної позиції дитини по відношенню до оточуючого світу з перших років життя дитини. Дорослий не підганяє дитину під стандарт, не міряє всіх однією міркою, а пристосовується до індивідуальних особливостей кожної дитини, виходячи з її інтересів, ураховуючи її характер, звички, переваги. Реалізацію названих положень ми вбачаємо в можливості побудови особистісно орієнтованої педагогічної технології на основі створення індивідуальних програм фізичного розвитку дітей 2-3-го р.ж.

Висновки.

1. Проблема впровадження особистісно орієнтованого підходу у процес фізичного виховання та розвитку дітей знайшла місце в дослідженнях (Л.Л. Головіна, О.Д. Дубогай, С.П. Євсєєв, О.О. Зайчиков, А.Г. Комков, Н.О. Фролова, О.М. Шелков, В.С. Якимович та ін.) на прикладі контингенту дітей шкільного віку. Питання особистісно орієнтованого фізичного виховання дітей дошкільного віку не знайшли достатнього відображення в науковій літературі.

2. У контексті особистісно орієнтованого фізичного виховання фізичний розвиток і здоров'я дитини розглядається у взаємозв'язку з інтелектуальною та соціальною активністю, формуванням її особистості та індивідуальності. Реалізація особистісно орієнтованого підходу передбачає використання особистісно орієнтованих технологій у сфері фізичного виховання.

3. Для роботи з дітьми раннього віку на засадах особистісно орієнтованого підходу вихователю необхідні такі особистісні та професійні якості, як: позитивне прийняття іншої людини, емпатія, емоційність, щирість, знання закономірностей розвитку дітей, уміння спілкуватись та грати з маленькими дітьми. Особистісно орієнтований підхід у ранньому віці вимагає виконання особливих вимог до організації педагогічного процесу, який має ґрунтуватися на знанні про психофізіологічні особливості розвитку. При цьому рухові уміння та навички, що формуються на основі використання дорослим ігрового методу та створеного предметного середовища, розглядаються не як мета, а як засіб фізичного виховання дитини 2-3-го років життя.

Перспективи подальших розвідок вбачаємо в необхідності побудови особистісно орієнтованої педагогічної технології на основі створення індивідуальних програм фізичного виховання дітей 2-3-го року життя.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Багінська О.В.* Особистісно орієнтоване навчання руховим діям дітей 5-6 років в умовах дошкільного навчального закладу: автореф. дисс. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Ольга Володимирівна Багінська. – К., 2008. – 20 с.
2. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку "Я у світі" [за ред. О.Л.Кононко]. – К.: Світич, 2008. – 430 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови [уклад. і гол. ред. В.Т. Бусел]. – К.: Ірпінь: ВТФ "Перун", 2004. – 1440 с.
4. *Галигузова Л.Н.* Педагогика детей раннего возраста / Л.Н. Галигузова, С.Ю. Мещерякова. – М.: Гуманитар. изд. центр ВЛАДОС, 2007. – 301 с.
5. *Дубогай О.Д.* Особистісно-орієнтовані підходи у фізичному вихованні школярів // Фізична культура, спорт та здоров'я нації: III Міжнародна науково-практична конференція. – К.-Вінниця, 1998. – Ч.І. – С. 32-37.
6. *Зайчиков А.А.* Личностно ориентированный подход в физическом воспитании детей младшего школьного возраста : автореф дисс. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Зайчиков Алексей Александрович. – Улан-Удэ, 2010. – 22 с.
7. *Лисина М.И.* Общение, личность и психика ребенка / М.И. Лисина. – М.: Изд-во "Институт практической психологии"; Воронеж: НПО "МОДЭК", 1997. – 384 с.
8. *Піроженко Т.О.* Особистість дошкільника: перспективи розвитку / Т.О. Піроженко. – Тернопіль: Мандрівець, 2010. – 136 с.
9. Реализация личностно ориентированного подхода в процессе использования инновационных технологий физического воспитания школьников / С.П. Евсеев, А.Г. Комков, О.М.Шелков // Физическая культура. – 2006. – С. 22-28.
10. Соціолого-педагогічний словник [за ред. В.В. Радула]. – К.: Ексоб, 2004.-304 с.
11. *Якимович В.С.* Проектирование системы физического воспитания детей и молодежи на основе личностно ориентированного образования : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Якимович Виктор Степанович. – Волжский, 2002. – 380 с.

Подано до редакції 02.07.12
